

Frej

Colofon

ISBN: 978 94 6365 445 6

1e druk 2022

© 2022, Bastiaan Dolmans

Exemplaren zijn te bestellen via de boekhandel
of rechtstreeks bij de uitgeverij:

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving binnenwerk en omslag: Evelien Veenstra

Illustraties: Monique van Haasteren

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

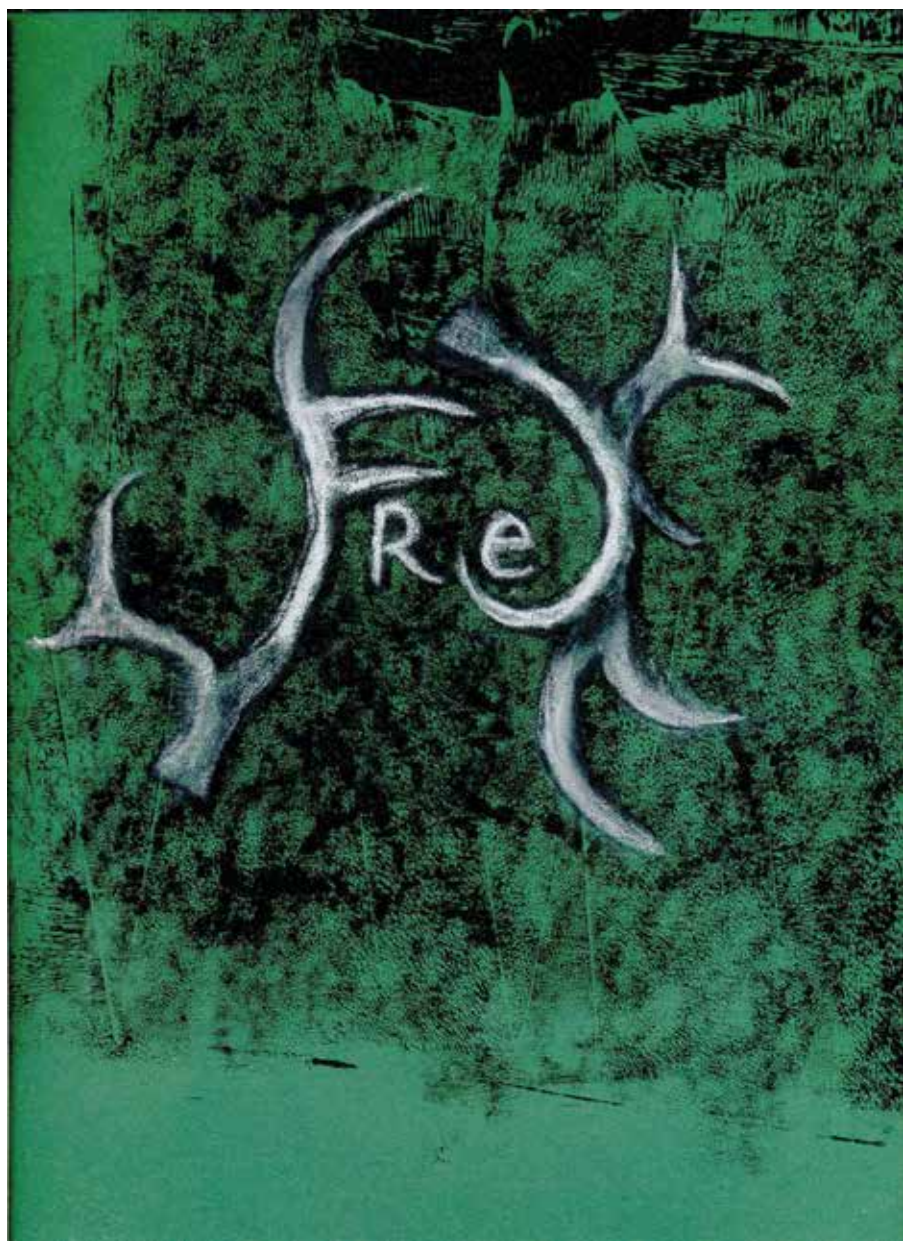
This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Freij

Een reis naar volwassenheid in achttiende-eeuws Zweden

Bastiaan Dolmans

 Elikser
UITGEVERIJ

Inhoud

Vooraf	9
Inleiding deel 1	13
Deel 1 Knechten en dienstmeiden	15
1. Mijn gevallen moeder	17
2. Een slechte oogst	36
3. Zwerven	52
4. Katarinagården	102
5. Kajsa	143
6. Verbannen	169
7. Mijn Noorse moeder	188
8. Katla	207
9. Mosshöjden	224
Inleiding deel 2	261
Deel 2 Nomaden van het noorden	265
10. Rendiervreters	267
11. Liefdesverklaring	281
12. Lena is boos	294
13. De Noaidi	305
14. Laven	316
15. Rendieren van het noorden	340
16. Wij met z'n vieren	368
17. Weduwe Ylva	397
18. Onze boerderij	423
Epiloog	443
Dankwoord	445

Vooraf

Af en toe vraagt iemand mij weleens hoe ik dat doe, een boek schrijven, en eerlijk gezegd vraag ik dat mijzelf ook steeds vaker af. Zo'n verhaal komt onverwacht in me op en dan is de pen niet meer te houden. In dit geval was het het Zweedse lied *Fattig bonddräng*, geschreven door de bekende Zweedse schrijfster Astrid Lindgren, waarvan de tekst plotseling tot mij doordrong. De inhoud raakte iets in mij, een gevoel dat ik eerst niet thuis kon brengen, maar dat uiteindelijk een stoffig deel uit mijn kern naar de oppervlakte hielp. Het lied trok mij almaar verder naar een herkenbaar gevoel, alsof het een jeugdherinnering betrof. Herinneringen van platteland, dieren, bewerkte grond, graszaad, hooi, sneeuw, wind, bloed, regen, zon, tranen, vroeg opstaan en hard werken. De tekst van het lied leek op een samenvatting van een oude beleving, waarbij die herinneringen versterkt werden door de geur van hooi, mest en zweet. De herinneringen leken oneindig, dus ben ik ze maar gaan opschrijven, met hier en daar wat van vandaag en gister, de stukken daartussen opgevuld met tijdloze levenslessen die mij dierbaar zijn.

Over de tekentechniek

Bij ieder boek van Bastiaan heb ik andere materialen gebruikt voor de tekeningen. Voor de illustraties van Frej heb ik een eenvoudige grafische techniek, namelijk monotype, als basis gebruikt. Ik rol een glazen plaat in met drukinkt op waterbasis, leg hier gekleurd papier op en teken op de bovenkant van het papier. De afdruk is schilderachtig en is een mooie ondergrond, en biedt me de vrijheid om meerdere afdrukken te maken. Ik kan spelen met spiegelbeeld en afwisselen in de kleuren van de inkt en het papier. Over de afdrukken teken ik met krijt, potlood en oostindische inkt. Het verhaal van Frej vroeg om kleur en speelsheid, en ik heb er met plezier aan gewerkt.

Monique van Haasteren

Inleiding deel 1

Knechten en dienstmeiden

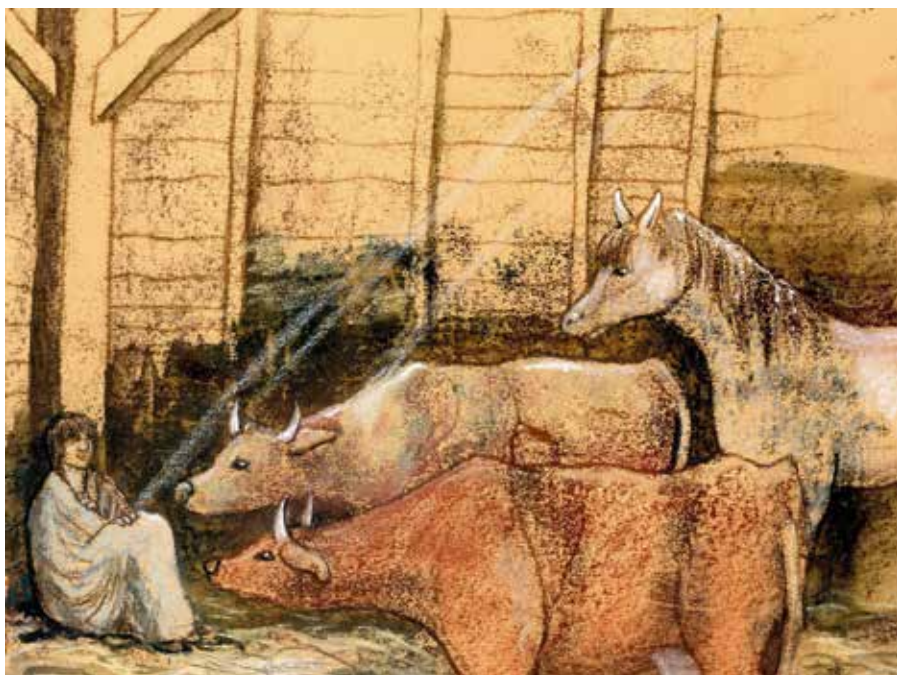

Zelf kan ik uren dagdromen over hoe het zou zijn geweest op een plek waar ik op dat moment toevallig ben, maar dan dus honderd of zelfs driehonderd jaar geleden. Mijn huis staat op het Zweedse platteland en de oude gebouwen en werktuigen zijn als een soort tijdsportaal om mij te verbinden met de gebeurtenissen uit het verleden. Met alle moderne gemakken onder handbereik is het moeilijk voor te stellen hoe het leven van jongvolwassenen er op het Zweedse platteland in de achttiende eeuw uitzag. Want zoals tegenwoordig jongeren hun toekomst plannen met een studie, werk en zelfstandig wonen, hadden daarentegen jongeren uit de achttiende eeuw veel minder keus. In die tijd werd je gewoon uit huis gezet, omdat je ouders je simpelweg niet meer konden voeden. Had je geluk, dan was je al vijftien of zestien, maar soms stond je al veel jonger op straat. Met een enkele laag kleding op je lijf en zonder enige bezittingen ging je op zoek naar een boerderij waar je kon werken. Werken deed je niet om geld te verdienen, nee, werken deed je voor je primaire levensbehoeften. Met de constante dreiging dat een oogst zou mislukken, was het werk stressvol en kreeg je als knecht vaak de schuld als er iets misging, maar je ging door voor wat eten en onderdak. Als meisje kwam je bijna altijd in de keuken te werken en jongens werkten vooral op het land. Als knecht of dienstmeid leefde je onder bescherming van de boer, maar die veiligheid moest je betalen met harde arbeid en strenge regels. In die tijd waren lijfstraffen niet vreemd en namen de grootgrondbezitters vaak het recht in eigen hand. Denkend aan die tijd lijkt het soms alsof we het hebben over een andere cultuur, maar het zijn onze voorouders, die keihard werkten voor de toekomst van hun nageslacht. Net als nu had iedereen toekomstdromen, werden mensen verliefd, maar was er ook pijn en verdriet.

Deel 1

Knechten en dienstmeiden

1. Mijn gevallen moeder

De deur van de achterkamer knalt tegen de muur, waardoor ik meteen rechtop zit. Blijkbaar was ik in slaap gevallen. Na een dag paardenstront scheppen en wegslepen, kost het me moeite mijn ogen open te houden.

‘Frej?!’

De stem van moeder maakt me aan de ene kant blij, want op haar zit ik te wachten, maar aan de andere kant maakt haar aanwezigheid me juist boos. Terwijl ik de hele dag heb gewerkt, heeft zij geslapen en ze komt meestal net haar bed uit, wanneer ik thuiskom. Gisteren, omdat ze meteen weg moest, heeft ze beloofd dat we vandaag nog even samen konden zijn, hoewel ze maar zelden haar beloftes nakomt. Mijn moeder is mijn moeder, maar ze is slordig, kan niet koken, maakt nooit iets schoon en volgens mij wil ze eigenlijk helemaal geen moeder zijn. Het stomste is vooral dat ze er nooit is.

‘Hier ben ik, moeder,’ mompel ik.

Haar breed uitstaande jurk past nauwelijks door onze smalle deurtjes, terwijl ze vanuit de slaapkamer de keuken binnentapt.

‘Ah, hier ben je! Hoor je mij niet roepen?’

‘Ik zei toch: “Hier ben ik”.’

‘Getver, jongen, wat stink jij weer!’

Ze is nog maar net binnen en meteen is ze onaardig, zo gaat het bijna elke avond wanneer we elkaar even zien. Ik ben niet graag thuis, waar ik eigenlijk alleen maar slaap en soms wat eet. Gelukkig heb ik werk in de stallen.

‘Ja, en jij stinkt ook, wanneer jij ’s morgens thuiskomt van je werk!’

‘Nou, nou. Maar in elk geval niet naar paardenstront!’

‘Nee, jij stinkt naar drank, zweet en kots, dat is lekker!’

‘Tut, tut, jongen, zo is het wel weer goed. Zo praat je niet tegen je moeder! Als je vader hier was, zou hij je ...!’

‘Ja, maar die is er ook al nooit,’ sputter ik binnensmonds.

‘Gaan we weer zo beginnen! Ik kom je speciaal welterusten

zeggen voor ik moet beginnen in de herberg, maar het enige dat je doet is mij uitschelden!’

Normaal zou ik nu ‘ja, van jou geleerd’ of iets van die aard zeggen, maar ik zwijg, sluit mijn ogen en besluit alleen nog maar te luisteren. De knal van de dichtslaande deur opent vanzelf mijn ogen en ik zit weer alleen aan de keukentafel. Met een zucht trek ik mijn bed tevoorschijn uit de keukenbank en ga liggen.

De volgende ochtend word ik wakker van het licht dat ons huisje binnen schijnt. Omdat ik geen eten in huis kan vinden, besluit ik in de stallen wat eten te zoeken. Moeder zal bijna wel klaar zijn met werken, hoewel er zo vroeg nog vaak een boel lawaai uit de herberg komt. Ze vertelt mij al jaren dat ze drank schenkt voor de gasten van de herberg, maar die paar keren dat ik haar ging zoeken kwam ze samen met een vreemde man uit een van de bovenkamers van de herberg. Ons huisje staat achter de stallen van de herberg, dus ik hoef niet ver te lopen. De meeste gasten zitten waarschijnlijk nog aan het ochtendmaal en zullen zo wel hun paard komen halen. In de stallen is plaats voor twaalf paarden en in het veld kunnen ook nog trekpaarden staan. Wanneer ik de stallen binnenstap, tref ik de stalmeester slapend in een stoel aan. Zacht loop ik hem voorbij en ik begin de paarden gedroogd gras te voeren. Daarna loop ik op en neer naar de put om alle drinkbakken met vers water te vullen.

‘Goed bezig, Frej! Op jou kan ik tenminste rekenen,’ klinkt het achter mij, wanneer ik de laatste emmer leeg.

De stalmeester is een vriendelijke man, hij lacht vaak, maakt grapjes en schreeuwt niet tegen mij. Daar kan mijn eigen vader nog wat van leren. Eens zei een gast tegen hem dat zijn zoon zo’n brave jongen was. We hebben toen beiden hard gelachen, wetende dat hij natuurlijk helemaal niet mijn vader is. Maar die gast had gelijk, want hij is meer een vader voor me dan mijn echte vader ooit zal zijn.

‘De nieuwe nachtwacht is gisteren niet op komen dagen, dus

ik heb zelf de wacht moeten houden in de stallen vannacht.’
Het is te zien dat hij moe is, maar hij lacht desondanks vriendelijk naar me.

‘Slaap maar lekker verder, ik zal ze optuigen en buiten brengen.’

Net wanneer hij iets terug wil zeggen, komt de eerste gast zijn paard halen. Meteen loop ik naar de kleine merrie van meneer. Dat weet ik nog, want ik vond de lange meneer helemaal niet goed bij de kleine merrie passen. Vaak zijn de gasten wel aardig, maar soms schreeuwen en roepen ze dat alles te lang duurt.

‘Blijven lachen en rustig doorwerken,’ zegt de stalmeester dan.

Na de kleine merrie is het even heel druk met gasten in de stallen, maar het duurt niet lang of de stal is op twee paarden na leeg en bijna alle gasten zijn weer vertrokken. Blijkbaar zijn er twee gasten die langer dan een nacht blijven. Met een zucht ga ik naast de stalmeester zitten, die kort zijn ogen opent, mij een glimlach geeft en z’n ogen weer sluit, terwijl hij nog verder onderuit gaat liggen in de stoel. Meestal is het nu rustig tot het einde van de dag, wanneer de nieuwe gasten weer arriveren en alles weer van voren af aan begint. Net als ik ben begonnen met de paardenstront op de sleep¹ te scheppen, hoor ik roepen in de verte. Ik stop om beter te kunnen horen.

‘Moeder?’

En inderdaad, het is onmiskenbaar de schelle stem van moeder, die voor ik het weet de stallen binnenstormt.

‘Frej!’

De twee paarden voor in de stallen kijken verschrikt op en beginnen onrustig rondjes te lopen in hun stal.

‘Frej, het is je vader, jongen!’ zegt ze hijgend.

1 Een brede houten plank met een lange lus touw eraan, die gebruikt wordt om zware voorwerpen te verplaatsen.